

De oorlogspianiste

Mandy Robotham

De oorlogspianiste

Twee steden. Twee spionnen. Wie van hen overleeft?

Vertaald door Annemarie de Vries

ISBN 978-90-492-0225-5
ISBN 978-94-023-2241-5 (e-book)
ISBN 978-90-528-6660-4 (audio)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *The War Pianist*
Vertaling: Annemarie de Vries
Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio
Omslagbeeld: © ArcAngel / Shutterstock
Zetwerk: Mat-Zet bv, Huizen

© 2018 Mandy Robotham
© 2024 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Voor de stoere vrouwelijke ploeg van de Stroud Maternity Unit –
hedendaagse krijgers die een ander soort oorlog voeren*

Voorwoord

Nadat ik voor mijn vorige boeken zowel letterlijk als figuurlijk door Europa was gereisd, vond ik het tijd worden om ‘thuis te komen’, met een verhaal over de strijd van Groot-Brittannië in de jaren 1940. Waarom nu pas? vraag ik me af. Komt dat doordat het leven in andere landen altijd veel spannender en exotischer lijkt dan onze eigen achtertuin? Het simpele antwoord is dat oorlog nooit en nergens exotisch is. Oorlog veroorzaakt verwoesting en pijn en slaat gaten in het wezen van mensen. En toch blijven de verhalen van overlevenden over de hele wereld eindeloos fascinerend voor liefhebbers van geschiedenis en fictie.

Misschien komt het ook doordat Londen in de Blitz voor mij altijd heel persoonlijk heeft gevoeld, iets wat ik op afstand moest houden tot de tijd er rijp voor was. Ik had het geluk dat ik niemand ben kwijtgeraakt in de Tweede Wereldoorlog, maar wijlen mijn vader Alan had altijd levendige herinneringen aan de oorlog in Noord-Londen. Toen de oorlog begon was hij pas vijf, en aangezien het ouderschap er in die tijd heel anders uitzag dan nu, was hij een van die jongetjes die zo prachtig verbeeld werden door regisseur John Boorman in *Hope and Glory*: jongens die midden in de strijd opgroeiden, altijd op zoek naar granaatscherven om ze vervolgens op school te ruilen. Aangezien hij zo jong was, herinnerde hij zich de oorlog vooral als een spannende tijd en niet zozeer als een angstige, hoewel hij nog goed wist dat hij dekking zocht onder de keukentafel toen er een straat verderop een V2-bom ontplofte. Ik ben het levende bewijs dat zijn overlevingstactiek en de meubels van goede kwaliteit waren.

Mijn vader groeide op in het Wood Green zoals ik dat beschrijf, net als ikzelf, en ik vond het heerlijk om zijn verleden en dat van mijn moeder, Stella, te verwerken in *De oorlogspianiste*. Hun eerste woning als getrouwd stel was een flat aan River Park Road, met een gedenkwaardig uitzicht op de busremise. Mijn oom en tante trokken een paar jaar later in dezelfde flat. En zelfs nu, als mijn moeder en ik uit metrostation Wood Green stappen om naar huis te gaan, wachten we een paar meter daarvandaan nog op de bus. Ik herinner me de Lyons-theesalon op Wood Street High Street nog precies van toen ik daar elke zaterdag als klein kind aan het begin van de jaren 1970 kwam: de botergele lichtbollen, de manshoge spiegels en de zwart-wit geblokte vloer. Ik kan nog steeds de krentenbol en de zoete jus d'orange proeven die ik dan altijd kreeg. Ik weet zeker dat ik hierdoor zo dol ben op ouderwetse barokke koffiehuisen.

De nostalgie daargelaten, kunnen verhalen over de oorlog in Londen weleens gezien worden door een roze bril: de *Blitz spirit*, waarbij we ons voorstellen dat men al zingend rond de piano in de pub de oorlog doorbracht. Toen ik in de dagboeken en de ware geschiedenis dook, ontdekte ik dat er twee kanten waren. Enerzijds bracht de oorlog in Groot-Brittannië de mensen inderdaad bijeen; ze waren vrijgevinger en vriendelijker voor elkaar. Tegelijkertijd ging de misdaad onverminderd voort en waren de mensen doodsbang om wat er met hun families zou gebeuren en om wat de toekomst zou brengen – zoals zo mooi verteld in herinneringen uit die tijd in 'Blitz Spirit' van Becky Brown en uiteengezet in Joshua Levines *The Secret History of the Blitz*. De realiteit was dat ze weinig anders konden dan gewoon door te gaan, en die harde werkelijkheid wilde ik graag in mijn boek verwerken: dat oorlog iedereen berooft van keuzes. De enige keuze is om te overleven.

Ik stelde me het personage Marnie voor als iemand te midden van een ander groots Brits instituut, een dat mijn kinderjaren en leven danig heeft beïnvloed: de BBC. Vooral in de Tweede Wereldoorlog, toen er nog geen social media en televisie waren, was die echt de stem van het volk, weergegeven door het iconische Broadcasting House. Dankzij de

wondere wereld van het internet ontdekte ik het dagboek van een BBC-medewerker, Marjorie Redman MBE, redacteur bij het tijdschrift *The Spectator*, dat ten tijde van de Blitz gevestigd was in Broadcasting House. Zij deed overal verslag van – van het wereldnieuws tot het menu in de BBC-kantine. Wat een cadeau voor een schrijver! Heel toevallig woonde haar familie in mijn nieuwe woonplaats Stroud in Gloucestershire, dus werd ik ook nog getraakteerd op haar herinneringen aan Stroud in oorlogstijd, terwijl Edward Stourtons *Auntie's War* een andere rijke bron van onderzoek was.

Om een evenwicht tussen deze ervaringen te laten ontstaan, vond ik het belangrijk om de aanvallen op Londen te vergelijken met een ander soort gevangenschap in Europa: die van de Nederlanders, die misschien niet dagelijks bestookt werden met bommen, maar een andere vorm van onderdrukking en bezetting moesten doorstaan. Dit verhaal gaat over twee gelijkgestemde vrouwen die elkaar in de ether ontmoeten. Net zoals de oppositie in Noorwegen – die ik beschreef in mijn vorige boek, *The Resistance Girl* – werd het Nederlandse gevecht tegen de nazi's niet zo glorieus beschreven als dat van de Fransen, hoewel de Nederlanders te maken hadden met even moeilijke omstandigheden. Toen ik hoorde over de ongelooflijke gebeurtenissen in dierentuin Artis in Amsterdam, leken die wel verzonnen! Lezers van mijn vorige boek zullen ook een belangrijk personage herkennen in dit verhaal, waarin we een deel van de achtergrond van de gevreesde nazi-officier Lothar Selig leren kennen, voordat hij in Bergen belandde.

Het thema in dit verhaal over 'thuis' in het door oorlog geteisterde Londen is – wederom – volharding. Na zes boeken geschreven te hebben over conflicten, waarvan vijf over de Tweede Wereldoorlog, sta ik nog steeds versteld van de mensen die gewoon doorgaan, die om de puinhopen heen lopen en hun verdriet wegslikken. Onlangs is de standvastigheid van de wereldbevolking weer danig op de proef gesteld en we hebben ons erdoorheen geslagen. We kunnen alleen veronderstellen dat dat te danken is aan de aanhoudende medemenselijkheid van mensen als Marnie, Willem, Corrie en Gus. Laten we het hopen.

PROLOOG

Opschieten en wegwezen

Juli 1940, Amsterdam

Corrie

BENG, BENG, BENG!

Het is een stille, hete middag als het zware gebons van de deurklopper als een donderslag door het smalle, hoge stenen huis schiet. Haar oren tuiten ervan en ze krijgt kippenvel over haar hele, bezwete lichaam, ondanks de klamme hitte in de kelderkamer.

KLOP, KLOP, KLOP. Deze keer met minder geweld, maar niet minder dringend. Het is niet de ritmische code die ze inmiddels gewend zijn van hun vrienden en bondgenoten. Ze heeft geen tijd om te bepalen of het de ss is, de Gestapo of de Abwehr, alleen dat het foute boel is.

Snel loopt ze naar de trap, waar ze in de duistere hal recht in de open-gesperde, alerte ogen van Kees kijkt. ‘Doe jij open,’ zegt ze. ‘Dan zorg ik ervoor dat hij wegkomt.’

Kees knikt met haar nette korte koppie en loopt langzaam naar de massief houten voordeur, die ze pas opendoet als de gang en de trap verlaten zijn.

Dit rothuis ook! denkt Corrie terwijl ze met brandende dijen de trappen op klimt. Die rottige smalle, hoge huizen in Amsterdam met al die eindeloze trappen.

In zijn kamer lijkt Hendrik de commotie al gehoord te hebben, hoewel de verwarde blik op het gelaat van haar oude oom net zo goed kan

betekenen dat hij net wakker schrikt uit een dutje. De lucht is klam in de hitte van de middagzon, en hij wrijft over de stoppels op zijn kin.

‘Wie is het?’ vraagt hij.

Het verbaast haar dat hij zo kalm lijkt. Berustend, bijna. ‘Dat weet ik niet, maar je moet weg.’ Ze grijpt naar een kleine tas die al klaarstaat. ‘Zoals we gepland hebben.’

Ze klimmen nóg een trap op in plaats van af, voortgedreven door het geluid van voetstappen door het huis. Steeds harder. Steeds dichterbij. Met haar goede gehoor kan ze twee paar voetstappen onderscheiden; de rest staat ongetwijfeld beneden te wachten. Hendrik kan maar één kant op: naar boven. Snel. En wegwezen.

‘Als je eenmaal uit het zolderraam bent, pas dan op voor die losse dakpan links,’ waarschuwt ze hem.

Hij knikt, maar vanwege zijn aangeboren hoogtevrees staat zijn gezicht nu echt angstig. Hij is lang en breed, maar Hendrik is een denker en zijn grootste successen zitten stevig opgeborgen in zijn hoofd. Over daken met gebroken dakpannen rennen past niet in zijn belevingswereld, hoewel het op dit moment absoluut de enige route naar een langer leven is.

De voetstappen achter hen op de trappen klinken steeds sneller, maar Corrie durft niet achterom te kijken terwijl ze Hendrik de zolder op duwt.

Hé, wacht!’ klinkt een stem en Corries hart trekt samen van paniek.

‘Ik ben het maar.’

Bij het horen van die drie woorden ontspannen al Corries spieren. Wat een opluchting dat het Willem is die op de trap staat, met zijn nek gestrekt om naar hen te kunnen kijken, hijgend van al dat geklim. Naast hem staat Kees, en daarachter Gus, Willems beste vriend. Paniek voorbij.

Willems gespannen gezicht zegt iets anders. Het gebonk op de deur duidt deze keer misschien niet op een ongewenste invasie van uniformen, maar het is wel degelijk een waarschuwing.

‘We moeten weg,’ bevestigt hij. ‘Ik heb een tip gekregen, maar ze zitten me op de hielen. En ze zijn op zoek naar drie mensen.’

‘Drie?’ vraagt ze. Met de schat aan wetenschappelijke geheimen die Hendrik in zijn hoofd heeft, is hij een voor de hand liggend doelwit van de Duitsers. ‘Wie nog meer?’

‘Gus en ik staan ook op hun lijst,’ zegt Willem.

‘Nee. Nee! Waarom?’ Ze weet precies waarom, maar de gedachte dat ze hen alle drie achter elkaar kwijtraakt is te erg. Dat kan gewoon niet.

‘Het maakt niet uit waarom,’ zegt hij scherp. ‘Kom op, we hebben maar een paar minuten.’

Ze klimt achter hen aan de zolder op waar een zware deken van hitte hangt. De zon brandt door de zolderramen. Het luik wordt geopend en Willem trekt haar naar zich toe om zijn gezicht in haar hals te begraven, zoals hij dat ook deed toen hij klein was en haar echt nodig had.

‘Ik zorg in de stad voor een onderduikadres voor Hendrik, en dan moeten Gus en ik weg,’ prevelt hij. Er klinkt belofte door in zijn stem, en droefheid.

‘Waarnaartoe?’ Ze vecht tegen haar tranen. Het is oorlog en het is menens, maar om afscheid te nemen van je kind is hartverscheurend. Haar enige zoon, op zo veel manieren verbonden met haar wezen.

‘Ik weet het niet,’ fluistert Willem, zijn warme adem in haar oor. ‘Weg uit Amsterdam, misschien uit Nederland. Zodra ik kan, laat ik wat van me horen.’ Hij laat haar los en draait zich om voordat ze zijn verwrongen gezicht kan zien.

Ze heeft alleen nog tijd om Hendrik snel een knuffel te geven, te zeggen dat ze voorzichtig moeten zijn, en dan zijn ze alle drie weg. Nog een ogenblik ziet ze hun lange schaduwen terwijl ze over het dak klauteren, en dan staan Kees en zij in het felle zonlicht te knipperen. De lucht is bijna te dik om in te ademen.

Ze trekt Kees naar zich toe en geeft haar een dochter om zichzelf gerust te stellen een kus op haar hoofd.

‘Mijn broer kennende komt hij weer terug,’ probeert Kees haar te sussen.

Maar is dat wel zo? Er zaten al zo veel van Corries dierbaren wijd en zijd verspreid, over de hele stad en daarbuiten. Waar? En voor hoelang?

BENG, BENG, BENG! Weer een donderslag door het huis, maar nu wel op het ruwe ritme dat ze herkent, deze keer een echte dreiging. Door het zolderraam heen klinken stemmen en het geluid van de stationair draaiende motoren van de militaire voertuigen die beneden in de straat staan.

Ze slikt elk klein beetje pijn, angst en woede in, veegt het zweet van haar voorhoofd en zegt tegen zichzelf: 'Rug recht, Corrie. Doe wat je moet doen.'

En dan loopt ze vastberaden de trappen af.

DEEL 1

Met de stroom mee

24 september 1940, Londen

Marnie

Ze staart naar de kantinemaaltijd die voor haar staat; zo triestig en lusteloos als haar leven, met een overrijpe schijf tomaat die slap over wat sardientjes uit blik valt – drie stuks, en niet vier zoals vorige week. Dat krijg je met die rantsoenering, denkt Marnie terwijl ze traag op de vis kauwt die ook smaakt alsof hij over is van vorige week. Ze heeft best tijd om naar de broodjeszaak vlak bij *Broadcasting House*, het hoofdkwartier van de BBC, te lopen, maar eerlijk gezegd is dat haar te veel moeite. In plaats daarvan blijft ze in haar eentje zitten wachten tot de lunchpauze voorbij is, aangezien de meeste van haar vrouwelijke collega's de hoofdstad ontvlucht zijn en hun heil hebben gezocht bij de buitenposten van de BBC in de Home Counties, net buiten Londen. Ze zou natuurlijk haar lunch boven in haar kantoor kunnen eten, maar kruimels op het bureau worden niet op prijs gesteld door Miss Roach, zelfs niet nu de straten eruitzien alsof Hitler een grote stofzuigerzak vol stof en puin heeft geleegd boven Londen. 'Regels zijn regels, Miss Fern,' zegt Miss Roach graag zangerig. 'Blitz of geen Blitz.'

De klok aan de muur tikt langzaam richting één uur, wanneer Marnie gelukkig met een fatsoenlijk script en een goede cast druk in de weer zal zijn in studio vier, en haar hersenen een middag lang op volle kracht vooruit kunnen. Daarna racet diezelfde klok veel te snel naar vijf uur, en

het vooruitzicht van een overvolle metro naar haar kleine flatje in een buitenwijk in Noord-Londen. Vier bijna kale muren, een fornuis met één gaspitje en een pijnlijk lege voorraadkast is alles wat haar daar wacht. Dat, en een even armetierige avond. Een roman, ook al is die nog zo goed, kan je niet oneindig blijven vermaken, en na een dag lang werken bij de radio doen zelfs de opzweepende woorden van Winston Churchill op de BBC haar niets.

Halverwege de middag raakt Marnie geïnspireerd door een charmante heer op leeftijd die door de BBC is ingehuurd om een charmante heer op leeftijd te spelen, en besluit ze om niet zo vroeg naar huis te gaan. Ze gaat een wandeling maken, lekker in de septemberzon in de richting van Trafalgar Square, zoeken naar iets wat op boodschappen lijkt en dan een heerlijke avond doorbrengen met opa Gilbert in zijn kleermakerij. Normaal gaat ze op deze dag nooit naar hem toe, maar hij zal vast blij zijn om haar te zien. Met het oog op de verduistering verhuizen ze zijn primusbrandertje naar de kelder van de kleermakerij, waar ze zullen genieten van bonen op oude toast en net zolang backgammon zullen spelen tot een van hen zich gewonnen geeft. Niet bepaald een droomleven, maar het is háár leven. Ten goede of ten slechte, zegt ze vaak gekscherend tegen zichzelf, hoewel de ironie steeds minder om te lachen is.

Net na vijven blijkt Hitler echter andere plannen te hebben voor Marnie Fern: het regent vuur op The Strand. De hemel braakt een stortvloed aan brandbommen uit over de stoep onder haar voeten. De gloeiende neerslag ervan brengt precies in kaart waar de volgende lading bommenwerpers hun veel zwaardere, gevaarlijker lading moet drop- pen. Marnie weet het vallende puin behendig te ontwijken, niet door te rennen maar door heel doelgericht door te lopen. Het lijkt bijna of ze een hinkelspel doet. Behalve dan dat dit echt vuur is en geen spel, vooral niet voor de Luftwaffe die boven haar hoofd vliegt. Even later springt ze met en gillette opzij, geschrokken van een vonkenregen die tegen de muur naast haar weerkaatst. Die is zo dichtbij dat ze de warmte op haar enkels voelt en ze een gaatje in haar kous voelt branden. Heel even

houdt ze stil om ernaar te kijken: ze ziet de gloed wegtrekken en de hitte verdwijnt. Doel gemist. Deze keer.

De mensen om haar heen zijn niet in paniek, maar even voorzichtig als zij. Ze kronkelen om de kapotgeschoten betonblokken heen, en om het puin dat bestaat uit restjes van mensen en dingen. Het enige doel dat de Londenaren voor ogen hebben is een veilig onderkomen bereiken, en snel ook. Afdalen in de ingewanden van de hoofdstad van Groot-Brittannië, en dat doen ze stilletjes, niet gehaast. Precies zoals de posters en de radiopresentatoren ze steeds maant. Blijf kalm, maar ga voorál door.

Sinds het begin van de oorlog meer dan een jaar geleden bleef het tegen de verwachtingen in doorgaans stil in de lucht, maar inmiddels zijn de luchtwaarnemers en de RAF in een permanente staat van alertheid. Vanavond – net als elke avond sinds het begin van de Blitz, nu drie weken geleden – klinkt dankzij hun scherpe blikken de inmiddels welbekende sirene, het golvende, spookachtige geloei dat door de straten kronkelt en de lucht verzadigt; het geluid dat de bevolking vijf tot tien minuten van tevoren waarschuwt voor een luchtaanval. Tijd genoeg om als ratten in hun holletje te kruipen. Maar vandaag is het minder dan vijf minuten: een verrassingsaanval van de Luftwaffe. En Marnie Fern zit er middenin.

Terwijl de aanvallers de brede, glinsterende baan van de Theems volgen om hun doelen uit te stippelen, probeert ze het demonische gegons boven haar hoofd te negeren en wanhopig tegen de aanhoudende mensenstroom in te gaan. In plaats van het eerste het beste onderkomen in te duiken is Marnie vastbesloten opa's kleermakerij te bereiken, net achter Trafalgar Square. Daar, in het smalle winkeltje dat tussen twee eeuwenoude betonrotsen gepropt is, zit ze net zo veilig als ergens anders. Ze zetten een pot thee en in het gezelschap van paspoppen die emotie noch angst laten zien luisteren ze naar de radio, die de ellende boven hun hoofd overstemt. Opa doet een scheut whisky in de thee, en zodra die door zijn aderen stroomt doet hij de stemmen na van zijn twee oudste paspoppen, die hij Frank en Oscar heeft gedoopt. Zij zal

erom lachen zoals vroeger toen ze klein was, een welkome afleiding van de bittere werkelijkheid, al is het maar voor een ogenblik.

Maar op het trottoir bevindt ze zich opeens tussen de draaiende wiel-tjes van een wandelwagen, een radeloze moeder en een gezette man die haar met zijn grote hand bij haar elleboog pakt en haar meesleept naar het metrostation, alsof hij een prins op een wit paard is in plaats van een dikkerd in een tweedjas.

‘Hier, deze kant op,’ hijgt hij goedbedoelend.

Tot zover dus haar besluit om tegen de stroom in te zwemmen. Want Marnie Fern doet niet lastig en verzet zich niet tegen de hoffelijkheid van de man of de verlamme angste voor een luchtaanval.

Ze gaat met de stroom mee. Zoals altijd.

Afdalen in station Aldwych is een nieuwe hel op zich. Elke keer als ze daar naar beneden moet, denkt ze dat het uiteindelijk de stank zal zijn die het Britse volk de das om zal doen, en niet het machtige Derde Rijk; het is het soort ondoordringbaar, stinkend miasma waarvan men in de middeleeuwen geloofde dat het de pest in stand hield. Eenmaal op het perron trekt iedereen zijn schoenen uit, met de daarbij behorende penetrante geur, in combinatie met de adem van mensen die de hele dag op hun werk hebben gezeten en de mufte tabakslucht die verweven is in hun kleding. Het is een ware geurenbrij, en mocht Hitler ooit in staat zijn deze stank te bottelen, dan zou hij over een geweldig arsenaal beschikken, samen met de bommen die nog steeds bij vlagen naar beneden komen. De doffe dreunen ervan weerkaatsen op de krakende houten roltrappen en tussen de muren van de relatief veilige onderaardse bunker. Zo’n dertig meter boven het perron, in de straten van de Londense binnenstad, blijft het chaos. Hier beneden heerst er een zekere rust – rust, en stank.

Na een plotselinge harde explosie klinkt er geroezemoes in de menzsee, en worden de blikken naar boven gewend, terwijl Marnie voorzichtig langs de lichamen loopt die daar als sardientjes liggen opgesteld. Er gaat een verbaasd gemompel op onder de perronkampeeders, en een enkeling vraagt zich af: ‘Welke arme donder zou daaronder terecht

zijn gekomen?’ Daarna vervalt iedereen weer in zijn oude ondergrondse ritme van zacht gepraat in kleine groepjes.

Links van haar murmelt een moeder haar baby in slaap, en tegenover haar zit een ouder echtpaar te kibbelen over hun kostbare stukje perron terwijl ze een thermosfles opendraaien en het kruiswoordraadsel van de *Daily Mirror* gladstrijken; hun nieuwe dagelijkse ritueel.

Weemoedig kijkt ze toe. Zou ze willen dat haar ouders hier waren? Nee, niet nu die vuurstorm gaande is. En met haar tweeëndertig jaar heeft ze hen ook niet nodig om voor haar te zorgen, maar bij wijze van gezelschap – iets van vertrouwdheid –, dat zou fijn zijn. Iemand.

Na een luttele drie weken zijn de Londenaren experts in dit zwervende, primitieve bestaan geworden. Uren staan ze in de rij voor metrostations om een kaartje te bemachtigen en zich van de roltrappen naar beneden te haasten, waar ze hun stekje voor die nacht afbakenen met dekens, ligstoelen en de alomtegenwoordige waterketel en theepot. Vandaag heeft Marnie alleen haar handtas en verplichte gasmasker bij zich, in de reeds versleten kartonnen hoes die met elke stap tegen haar heup botst op het eeuwige ritme van het leven in oorlogstijd.

‘Hier, liefje.’ Een oudere vrouw gebaart naar een smal plekje naast haar, tegen de gebogen, betegelde muur van het perron aan. Ze schuift wat opzij en spreidt een dun stuk stof uit dat vroeger waarschijnlijk een slaapkamergordijn is geweest, maar dat Marnies werkpakje ongetwijfeld goed zal beschermen tegen de viezigheid en sigarettenas op het perron.

‘Deena.’ De vrouw steekt haar hand uit. ‘En dit is Kapitein Ahab.’ Ze trekt de deken die over haar benen ligt naar beneden en daar ligt een langharige witte kat heerlijk opgekruld te dutten te midden van het gekkenhuis. ‘Huisdieren zijn eigenlijk niet toegestaan, maar ik kon de kapitein moeilijk achterlaten,’ fluistert de vrouw. ‘Niemand heeft last van hem, hij slaapt de hele nacht.’

Had ik dat talent maar, denkt Marnie. Met de stank die als smog over de lusteloze menigte hangt, het geroezemoes, gesnurk en gekreun, en de baby die even verderop tegen de borst van zijn moeder ligt te huilen,

komt er van slapen niet veel. Ze ligt met haar lange, tengere lichaam om haar handtas gekruld, met haar bovenlichaam bedekt door een kort wollen jasje, en zo zweeft Marnie de hele nacht op het randje van de slaap. Ze scheert over de mist, maar kan geen onderscheid maken tussen de doffe inslagen van de bommen en de klungelige poging van iemand om zijn behoefte te doen in de emmer aan de andere kant van het perron. Af en toe is ze bij en vraagt ze zich af of opa kan slapen, of dat hij wakker ligt en – zoals zo vaak – troost zoekt in zijn stukgelezen uitgave van *De grote Gatsby*, zich laat meevoeren naar een tijd en een wereld heel ver van dit alles vandaan.

De glinsterende stad

25 september 1940, Londen

Marnie

Om half zeven 's ochtends blèrt het eindsignaal van het luchtalarm. Het is een minder dreigend geluid dat gekenmerkt wordt door snellere geluidsgolven en een aanhoudende, monotone klank. Marnie ziet het resonerende gejammer als een weerspiegeling van de collectieve vermoeidheid van de kampeerders die beetje bij beetje de moed en de spullen weer bijeenrapen. Gelukkig is station Aldwych niet meer in gebruik, dus hoeven de mensen hier geen rekening te houden met een stortvloed aan geïrriteerde ochtendforenzen die elkaar verdringen voor een plekje op het perron. Hoewel het wel een zegen zou zijn als de luchtstroom van een binnenrijdende metro de nacht zou wegvagen.

Deena is al weg, samen met Kapitein Ahab, en de lege plek naast haar voelt op de een of andere manier droevig aan, alsof ze een vriendin heeft verloren. Als ze voor de oorlog de roltrap op ging, voelde de frisse lucht die haar tegemoetkwam en die de rokerige, smerige atmosfeer van de metro verjaagde altijd als een opluchting. Maar vandaag verruilt ze slechts de ene bedompte lucht voor de andere. Het is tegen zevenen en het zwakke septemberlicht legt het af tegen de chaos van de zware aanval; de rook van de vele brandjes snoept de zuurstof op die nog niet was opgebruikt door de vlammen, en paperassen dwarrelen op hittegolven in het rond als grote confetti. Besmeurde en doodvermoeide leden van

de ARP, de luchtbeschermingsdienst, zoeken in de puinhopen naar overlevenden en ergens onder het tapijt van gruis en steenbrokken liggen de beroemde straten van Londen, glinsterend van glasscherven in plaats van het goud uit de overleveringen.

Terwijl Marnie zich door alle consternatie heen worstelt, komen er woorden uit het verleden bovendrijven: artikelen in de *News Chronicle* na de beruchte Kristallnacht in Duitsland, bijna twee jaar eerder, met uiteenzettingen van de gruwelijkheden en het verdriet dat de Joden werd aangedaan. In een gedetailleerde reportage verhaalde de verslaggever over glasscherven die tijdens de opruimwerkzaamheden als ‘schalie in de branding’ door Berlijn werden geveegd, iets wat Londen nu ook aan den lijve ondervindt. Marnie rilt bij het geluid van de scherven die over de grond schrapen. Zijn leger is hier misschien niet neergestreken, maar Hitler is ontegenzeggelijk de plas overgestoken en heeft het leven van de Britten net zo wreed verstoord als dat van de Europeanen – en dat alles met het doel om ze uit te roeien. Londen overleeft het wel, daar twijfelt ze niet aan; het heeft al zo veel erger doorstaan. Maar tegen welke prijs? Hoe zit het met de gebouwen en de mensen? Met de ziel van de stad?

Ze bant de herrie uit haar gedachten, en de bijtende geur van cordiet en van een nieuwe, misselijkmakende stank die alleen van brandend vlees kan komen, en ze waadt door een zee van ellende. Ze heeft maar één bestemming en één doel. Eén plek waar ze naartoe wil.

Ondanks haar vastberadenheid doet Marnie er toch bijna een half uur over om alle versperringen te trotseren, van brandslangen die over het besmeurde asfalt en de geplaveide wegen slingeren tot ambulances die af en aan rijden om de doden en gewonden te verzamelen: gehaast voor de gewonden, een stuk minder snel voor degenen voor wie er geen hoop meer is. Londen maakt zich op voor een nieuwe oorlogsdag.

Tegen de tijd dat ze de open vlakke van Trafalgar Square ziet, waar Nelson nog steeds op wonderlijke wijze op zijn sokkel staat, krijgt ze een voor gevoel. De mantel van de Luftwaffe is verdwenen, maar de wereld lijkt nog steeds verduisterd. Boven de daken en de wiegende sperballon-